
Anders Sjöberg

Attityder till arbetsmarknadspolitiska åtgärder i den svenska arbetskraften*

Vilken förankring har arbetsmarknadspolitiken hos den svenska allmänheten? I en attitydstudie gjord i samband med Arbetsmarknadspolitiska kommitténs arbete belyser Anders Sjöberg denna fråga. Han konstaterar bland annat att inställningen till arbetsmarknadspolitiska åtgärder är mer positiv bland personer som har egen erfarenhet av att delta i åtgärder – eller som känner någon som deltagit i åtgärder – jämfört med personer som inte har denna erfarenhet.

Under 1995 deltog i snitt 190 000 personer varje månad i någon typ av åtgärd (t ex beredskapsarbete, arbetslivsutveckling). Den uppskattade kostnaden för dessa åtgärder uppgick till ca 27 miljarder kronor under 1995. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna ska så effektivt som möjligt leda de arbetslösa tillbaka till ett arbete (Dir 1993:132) samt upprätthålla arbetslinjen, dvs undvika öppen arbetslöshet. På senare tid har emellertid

åtgärderna börjat ifrågasättas då kostnaderna ökat utan att någon nämnvärd sänkning av arbetslösheten kunnat skönjas.

Kritiken mot åtgärderna har framför allt varit att de inte leder fram till ”riktiga” arbeten utan de arbetslösa fastnar i en rundgång mellan öppen arbetslöshet och åtgärder. Vistelsen i åtgärder blir snarare en passiviserande förvaring än en aktivering av de arbetslösas kompetens. Kritik har också riktats mot att de arbetslösa in-

Anders Sjöberg är doktorand vid psykologiska institutionen, Stockholms universitet, och verksam vid Arbetslivsinstitutet.

* Studien har finansierats av den Arbetsmarknadspolitiska kommittén och har publicerats under titeln *Drivkrafter för arbete: Attityder och värderingar i arbetskraften* (SOU 1996:34).

te i tillräckligt stor utsträckning aktivt söker arbete under den tid de befinner sig i åtgärd. Det finns t ex resultat som visar att de individer som befinner sig i åtgärd söker jobb i mindre utsträckning än de som är öppet arbetslösa (Ackum Agell 1995).

Det finns också misstankar om att åtgärderna endast är ett sätt att förlänga kassaersättningen. De arbetslösa kan förlänga ersättningsperioden genom att delta i åtgärder när ersättningsdagarna håller på att ta slut. Ett uttryck för denna kritik är förslaget om hårdare krav för ersättning (Blanchflower *et al* 1995). Författarna föreslår i sin rapport att ersättningsnivåerna ska sänkas för att motivera de arbetslösa att mer aktivt söka arbete.

Den studie som presenteras i det följande undersöker vilken förankring arbetsmarknadspolitiska åtgärder har bland allmänheten. Är det så att den svenska allmänheten har en allmänt sett positiv eller negativ inställning till åtgärdernas förmåga att leda till "riktiga" arbeten? Har ålder, kön, civilstånd och utbildningsnivå någon betydelse för hur man uppfattar åtgärderna? Av särskilt intresse för denna studie är att undersöka om inställningen till åtgärderna varierar mellan dem som har personlig erfarenhet av att delta i någon åtgärd och dem som ej har någon erfarenhet.

Studien ingick i arbetsmarknadspolitiska kommitténs arbete. Genom telefonintervjuer med ett slumpmässigt urval av den svenska arbetskraften avsågs denna undersökning söka svaret på vilka föreställningar om åtgärderna som återfinns bland den svenska arbetskraften. Nedan redovisas kortfattat resultaten från undersökningen, som genomfördes våren 1995.

Urval

Bland de personer som ingick i Statistiska Centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU) drogs ett urval på 2 132 personer. Tre kategorier (arbetsstatusgrupper) av individer urskiljs i undersökningen, nämligen de som har ett arbete, arbetssökande (de personer som är arbetslösa och ej deltar i en åtgärd) och de som deltar i en åtgärd. Totalgruppen för denna undersökning utgörs av ett sannolikhetsurval med ett tillägg av personer utan anställning (arbetssökande och de i åtgärd) vid undersökningstillfället. Detta tillägg genomfördes för att få tillräckligt stora grupper av arbetssökande och personer i åtgärd. Datainsamlingen genomfördes under perioden maj-augusti 1995. Av 2 132 individer i urvalet besvarade 1 948 personer (91 procent) frågorna. Av dem som svarade kategoriserades 1 349 som varande i arbete, 326 som arbetssökande och 273 som varande i någon form av arbetsmarknadspolitisk åtgärd.

Genomförande

SCB genomförde hela datainsamlingen. Frågorna som ställdes i telefonintervjun behandlade tilltron till åtgärdernas betydelse för chanserna till en framtida anställning. De intervjupersoner som befann sig i arbetsmarknadspolitisk åtgärd fick därutöver frågan om hur de såg på sin aktuella sysselsättning, om den erbjöd utvecklingsmöjligheter, var en tillfällig sysselsättning eller mest kändes som en tvingande åtgärd för att inte arbetslöshetsersättningen skulle gå förlorad. I samtliga frågor användes fasta, och av varandra uteslutande svarsalternativ.

Analys

I det första steget beräknades frekvensen av svaren på de olika frågorna uppdelat på respektive arbetsstatusgrupp. I det andra steget användes en logistisk regressionsanalys för att kontrollera om uppkomna skillnader kvarstod när hänsyn tagits till demografiska data om intervjupersonerna (ålder, kön, civilstånd, föräldraskap och utbildning).

Resultat

Allmän tilltro till arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Den första frågan som ställdes i telefonintervjun handlade om tilltro till arbetsmarknadspolitiska åtgärder som instrument för att få ett "riktigt" arbete efter åtgärden. I *Tabell 1* redovisas resultatet uppdelat på de tre grupperna (i arbete, arbetssökande och i åtgärd). Resultatet visar att det fanns en skillnad i attityd beroende på grupptillhörighet. De personer som befann sig i åtgärd hade en klart positivare inställning till åtgärder. Drygt 72 procent av dessa personer trodde att chanserna ökar att få ett vanligt arbete efter en åtgärd. Bland personer i arbete och

arbetssökande var det omkring 60 procent som trodde att chanserna ökar.

Vid kontroll av de demografiska variablerna (ålder, kön, föräldraskap, civilstånd och utbildning) framkom att frekvenserna i den första kolumnen (chanserna ökar) delvis kan förklaras av demografiska data. Sammanfattningsvis visade resultatet att det var de gifta och sammanboende yngre männen, utan barn, med högre utbildning som i högre grad än andra grupper trodde att chanserna ökar att få ett vanligt arbete efter genomförd åtgärd. När dessa skillnader konstanthållits kvarstod dock skillnaden mellan arbetsstatusgrupperna, vilket tyder på att attityden till åtgärder delvis kan förklaras av om man är i arbete, arbetssökande eller i åtgärd.

Resultatet speglar en positiv inställning hos de svarande till vad arbetsmarknadsåtgärder kan göra för att ge de i åtgärd ett arbete i framtiden. Detta motsäger indirekt tolkningen att åtgärder skulle uppfattas som ett sätt att utnyttja systemet. De som befinner sig i åtgärd är mest positiva till åtgärder. De har investerat tid och kraft i att delta i åtgärder och har på det sättet knutit en förhoppning till att åtgärden ska ge dem ett riktigt arbete i framtiden. Deras utsagor

Tabell 1. Svartsfördelning på frågan "Tror Du i allmänhet att en arbetsmarknadspolitisk åtgärd ökar eller minskar folks möjligheter att få ett vanligt arbete"(n = 1 948)

Arbetskraftsstatus	Tilltro till arbetsmarknadspolitiska åtgärder			
	Chanserna ökar (%)	Påverkas inte alls (%)	Chanserna minskar (%)	Vet ej (%)
I arbete	60,5	19,0	6,3	14,2
Arbetssökande	58,9	20,9	4,6	15,6
I åtgärd	72,9	9,2	5,1	12,8

speglar möjligen till någon del ett önsketänkande och även om de sätter sin tilltro till åtgärderna så betyder naturligtvis inte det att de får ett arbete i framtiden. Men sannolikheten kan öka väsentligt bara genom att de är positivt inställda till åtgärden. Inte minst kan deras sökbeteende i framtiden påverkas av denna attityd.

Kännedom om åtgärder och tilltro till dem

För att testa om kännedom om åtgärderna hade ett samband med tilltron till åtgärderna fick respondenterna redovisa vilken erfarenhet de hade av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. De delades sedan in i fyra grupper med ledning av svaren. Den första gruppen (n=462) bestod av dem som aldrig deltagit i en åtgärd och som inte heller kände någon som deltagit i en åtgärd.

Den andra gruppen (n=739)¹ innehöll dem som aldrig deltagit i en åtgärd men som kände någon som deltagit i en åtgärd. Den tredje gruppen (n=472) innehöll de individer som någon gång deltagit

i en åtgärd (men inte vid intervjutillfället). Slutligen ingår även den grupp (n=273) som vid intervjutillfället deltog i en åtgärd. Man kan därmed testa hypotesen att "närheten" till åtgärderna har betydelse för vilken attityd man har till samma åtgärder. I *Tabell 2* redovisas gruppernas inställning till att få ett vanligt arbete efter genomförd arbetsmarknadspolitisk åtgärd.

Resultatet visar att "närheten" till åtgärderna har betydelse för vilken attityd som uppges. De som ej deltagit och inte känner någon annan som deltagit har minst information och lägst tilltro till åtgärderna. Personer som själva för tillfället befinner sig i åtgärd har den största tilltron till åtgärderna. Naturligt nog har de som ej deltagit och inte heller känner någon som deltagit i någon åtgärd högst andel "vet ej svar". När andelen som svarat "vet ej" plockades bort från analysen

¹ Två personer föll bort från analysen i denna grupp då de besvarat frågan om de känner någon som deltagit i åtgärd med "vet ej".

Tabell 2. Andel svarande i fyra olika grupper som tycker att chanserna ökar, inte påverkas alls eller att chanserna minskar att få ett vanligt arbete när man genomgått en arbetsmarknadspolitisk åtgärd (n=1 946).

Grupp	Tilltro till arbetsmarknadspolitiska åtgärder			
	Chanserna ökar (%)	Påverkas inte alls (%)	Chanserna minskar (%)	Vet ej (%)
Ej själv deltagit, känner ingen som deltagit	47,6	18,8	6,7	26,9
Ej deltagit men känner någon som deltagit	64,5	20,4	7,8	7,3
Själv deltagit någon gång	65,7	18,5	2,5	13,3
Nu i åtgärd	72,9	9,2	5,1	12,8

Tabell 3. Fördelning av resultatet på frågan "Hur uppfattar Du den arbetsmarknadspolitiska åtgärd som Du för närvarande deltar i" bland dem som befinner sig i en åtgärd (n=273)

Utvecklings- möjlighet (%)	Tillfällig sysselsättning(%)	Tvingad för att få A-kassa (%)	Vet ej (%)
65,9	26,4	6,2	1,5

blev resultatet något annorlunda, men det övergripande sambandet var detsamma. Vid kontroll av demografiska data kvarstod skillnaden mellan de olika grupperna.

Attityder bland dem som befinner sig i åtgärd

För att beskriva attityder bland de personer som deltog i en åtgärd ställdes följande två frågor: (1) "Hur uppfattar Du den arbetsmarknadspolitiska åtgärd som Du för närvarande deltar i?" och (2) "Tror Du att Dina chanser att få ett vanligt arbete ökar, minskar eller inte påverkas alls av att Du deltar i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd?"²

Tabell 3 visar resultatet av den första frågan. En klar majoritet av dem som deltar i någon av åtgärderna ansåg att det betyder en utvecklingsmöjlighet för dem. En fjärdedel såg åtgärderna som en tillfällig sysselsättning, medan få uppges delta för att i fortsättningen vara garanterade A-kasseersättning. Detta motsäger delvis kritiken att människor i åtgärd utnyttjar åtgärden för att förlänga ersättningsperioden. De allra flesta tycker att åtgärden i någon form betyder en utvecklingsmöjlighet. Det framkom vid närmare analys att yngre personer utan barn tenderade att uppfatta åtgärden som en utvecklingsmöjlighet. Äldre med barn såg åtgärden mer som en tillfällig sysselsättning. När

det gällde svaret att vara tvingad för att få A-kassa hade ingen av de demografiska faktorerna någon effekt.

Det är inte förvånande att det är yngre personer som ser åtgärden som en utvecklingsmöjlighet. Yngre människor har oftast inte hunnit utveckla någon psykologisk bindning till ett specifikt arbete eller till arbetskamrater. De är också mer flexibla och rörliga innan de bundit upp sig med familj. De äldre med barn kan ha svårare att se åtgärderna som en utvecklingsmöjlighet. De har varit i arbetslivet en längre tid och har sannolikt utvecklat en socialt nätverk bestående av arbetskamrater på det gamla arbetet. Åtgärden kan istället för att uppfattas som en utvecklingsmöjlighet ses som ett tidsfördriv, ett alternativ till att gå hemma.

Chanserna att få ett vanligt arbete efter åtgärden

Hur bedömer de som befinner sig i åtgärd chansen att få ett jobb efter åtgärden? Av Tabell 4 framgår att närmare 70 procent ansåg att chanserna ökar i det egna fallet att få ett vanligt arbete och ca en femtedel ansåg att åtgärden inte alls påverkar förut-

² Skillnaden mellan denna fråga och den "allmänna" frågan som redovisas i Tabell 2 är att den här, mer specificerade frågan, fokuserar på individen själv och dennes chanser att få ett vanligt arbete.

Tabell 4. Svartsfördelning för frågan "Tror Du att Dina chanser att få ett vanligt arbete ökar, minskar eller inte påverkas alls av att Du deltar i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd?" bland dem som befinner sig i åtgärd (n=273).

Chanserna ökar (%)	Påverkas inte alls (%)	Chanserna minskar (%)	Vet ej (%)
69,6	21,2	2,9	6,2

sättningarna till framtida arbete. Endast ca tre procent trodde att chanserna skulle minska. Inga skillnader mellan de demografiska variablerna erhöles.

Avslutande kommentar

Syftet med denna undersökning var att kartlägga uppfattningar och tilltro till arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Slutsatsen av de telefonintervjuer som genomfördes är att det finns en viss tilltro till åtgärderna som instrument för att få tillbaka människor till arbetslivet. Denna tilltro är starkast bland dem som vid intervjutillfället deltog i en åtgärd och svagast bland dem som inte har någon kännedom om åtgärderna. Det visade sig vidare att de flesta som befinner sig i en åtgärd ser denna som en utvecklingsmöjlighet. Däremot var det ovanligt att åtgärden uppfattades som ett sätt att förlänga ersättningsperioden.

Det finns en möjlighet att de fasta, helt uteslutande svarsalternativen påverkat resultatet. Denna metod "tvingar" personer att välja endast ett alternativ. Det kan vara så att intervjupersonerna både ser åtgärderna som en utvecklingsmöjlighet och en tillfällig sysselsättning, vilket inte framgår av redovisningen. Den använda metoden speglar i stället vilket alternativ som *bäst* stämmer överens med personens uppfattning.

Att det så klart visar sig att de som befinner sig i åtgärd har en positivare inställning i jämförelse med dem som ej deltar i en åtgärd kan vara en funktion av selektion. Det behöver inte vara så att deltagandet i en åtgärd leder till en mer positiv attityd. Det kan vara de redan från början positiva som deltar i åtgärder i större utsträckning. För att särskilja dessa två tolkningar krävs en grundligare studie där individers attityder mäts vid upprepade tillfällen.

Referenser

- Ackum Agell, S (1995), "Arbetslösas sökaktivitet", i *Aktiv Arbetsmarknadspolitik*. SOU 1996:34.
- Blanchflower, D, Jackman, R & Saint-Paul, G (1995), *Some Reflections on Swedish Labour-Market Policy*. Arbetsmarknadspolitiska kommittén, SOU 1995:39. Fritzes, Stockholm.
- Dir 1993:132. *Utredning om arbetsmarknadspolitikens roll, omfattning och avgränsning*. Arbetsmarknadsdepartementet, Stockholm.
- SOU 1996:34. *Aktiv arbetsmarknadspolitik*. Betänkande av Arbetsmarknadspolitiska kommittén. Fritzes, Stockholm.